

ویراست نهایی | سال ۱۴۰۲

پروژه روابط راهبردی ایران و ترکیه

روابط ترکیه و روسیه؛ الگوی همکاری، ابعاد و چالش‌ها

همکاری شخصی رهبران در افق پروژه‌های استراتژیک

شبکه تحلیلگران رصدخانه اندیشکده‌ها

رصد خانه اندیشکده ها

عنوان: روابط ترکیه و روسیه؛ الگوی همکاری، ابعاد و چالش‌ها

نویسنده: شبکه تحلیلگران رصدخانه اندیشکده‌ها

ناظر طرح: مرکز همکاری های ریاست جمهوری

طرح جلد و صفحه آرای: علی حکیمی

نوبت چاپ: اول – تابستان ۱۴۰۲

همه حقوق این اثر برای رصد خانه اندیشکده ها کشور محفوظ است.

در صورت تخلف ، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران ، چهار راه ولیعصر ، قبل از برادران مظفر ، پ ۹۰۷

صندوق پستی: ۱۴۱۶۹۳۵۹۵۱ تلفن: ۰۶۴۴ ۰۲۱ ۶۶۹۸ www.rasadkhone.ir

فهرست

۵	خلاصه مدیریتی .....
۸	کلیات .....
۹	فصل اول: رویکرد سیاسی-امنیتی ترکیه به روسیه .....
۹	۱-۱-عوامل موثر بر روابط ترکیه و روسیه .....
۹	۱-۱-۱-عامل غرب .....
۱۱	۱-۱-۲-نقش ژئواستراتژی ترکیه .....
۱۳	۱-۱-۳-عامل رهبری .....
۱۴	۱-۲-مسائل موجود در روابط آنکارا و مسکو .....
۱۷	۱-۳-چشم انداز رویکرد سیاسی-امنیتی ترکیه به غرب .....
۲۰	فصل دوم: رویکرد اقتصادی ترکیه به روسیه .....
۲۰	۲-۱-حجم روابط اقتصادی ترکیه و روسیه .....
۲۰	۲-۱-۱-حجم روابط تجاری .....
۲۵	۲-۱-۲-سرمایه گذاری .....
۲۷	۲-۱-۳-انرژی .....
۲۸	۲-۱-۴-گردشگری .....
۲۹	۲-۲-استراتژی اقتصادی ترکیه در رابطه با روسیه .....
۲۹	۲-۲-۱-بهبود موقعیت ژئواکونومیکی .....
۳۰	۲-۲-۲-رونق تجاری .....
۳۱	۲-۲-۳-افزایش گزینه های اقتصادی .....
۳۱	۲-۲-۴-کاهش وابستگی به انرژی .....

- فصل سوم: اقدامات نهادی و سازمانی برای توسعه روابط ۳۴
- ۳-۱- نقش ساختار نهادی ترکیه در روابط اقتصادی با روسیه ۳۴
- ۳-۱-۱- نهاد ریاست جمهوری ۳۴
- ۳-۱-۲- وزارت خارجه ۳۴
- ۳-۱-۳- وزارت بازرگانی ۳۵
- ۳-۱-۴- وزارت خزانه داری ۳۵
- ۳-۱-۵- آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه ۳۵
- ۳-۱-۶- بخش خصوصی ۳۶
- ۲-۳- چالش های پیشروی روابط اقتصادی ترکیه و روسیه ۳۶
- فصل چهارم: نتیجه گیری و راهبردهای پیشنهادی ۳۸
- ۴-۱- جمع بندی درباره چشم انداز روابط ترکیه و روسیه ۳۸
- ۴-۲- ملاحظات و راهبردهای پیشنهادی ۳۹

خلاصه مدیریتی

- تصویر موجود از روابط ترکیه و روسیه مبتنی بر دو وجه است؛ ۱- ترکیه و روسیه در راستای دستیابی به منافع امنیتی فوری خود از یکدیگر حمایت می کنند. ۲- با همکاری مشترک بر روی پروژه های استراتژیک مشترک، آنها می توانند وزن بین المللی همدیگر را تقویت کنند.
- زمانی که به تحلیل روابط ترکیه و روسیه می پردازیم، مفاهیمی چون رقابت، همکاری و عمل گرایی در اذهان منعکس می شود. ترکیه و روسیه دو بازیگری که بیشترین پتانسیل برای رقابت و خصومت را دارند، همکاری عملگرایانه ای در حوزه های مختلف دارند. پیچیدگی مسائل موجود، اهداف و انگیزه های آنکارا و مسکو منجر به آن شده است که طرفین بپذیرند به جای صرف زمان و هزینه برای تشدید تنش، از هر موضوع و محوری برای همکاری مقطعی و تامین منافع فعلی و در دسترس بهره ببرند. روابط فعلی بین آنکارا و مسکو بر اساس به رسمیت شناختن متقابل منافع امنیتی همدیگر است.
- اما روابط ترکیه و روسیه برای غرب به یک معما تبدیل شده است. از منظر غرب، روابط آنکارا و مسکو بیش از پیش خلاف جهت سیاست های کلان غرب پیش می رود و دیگر با ملاحظات قبل نمی توان این رابطه را تحلیل نمود. در واقع با توجه به فراز و نشیب های زیاد و پتانسیل رقابت آمیز موجود در روابط ترکیه و روسیه، نمی توان با نگاهی به روند روابط رو به رشد سال های اخیر، پیش بینی کرد که چه اتفاقاتی قرار است در سال های پیش رو رخ دهد.
- کیفیت روابط شخصی بین روسای جمهور ترکیه و روسیه اهمیت دارد. عامل اراده روسای دو کشور بر تمرکز روی روابط راه حل محور و پرهیز از تمرکز بر گسل های رابطه بوده است. به همین دلیل یک سناریو احتمالی این است که با تغییر در کادر رهبری ترکیه یا روسیه، سمت و سوی این روابط نیز تغییر کند.
- با توجه به غیر قابل پیش بینی بودن روابط ترکیه و روسیه، این نکته نیز حائز اهمیت است که آینده روابط ترکیه و روسیه، به طور مستقیم بر پویایی شرایط مناطق همجوار دو کشور در؛ آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، دریای سیاه، خاورمیانه، اروپای شرقی و مناطق بالکان تأثیر می گذارد.

- پتانسیل رویارویی یا همکاری بین آنکارا و مسکو در درگیری‌های منطقه‌ای به اولویت‌های جدید که متأثر از عامل غرب خواهد بود، بستگی دارد. مهمترین منطقه که می‌تواند جرقه تغییر و تحول دوباره در روابط دوجانبه ترکیه و روسیه را بزند، دریای سیاه است. در این صورت دامنه تنش می‌تواند به قفقاز جنوبی نیز کشیده شود.
- از سال ۲۰۱۶، روسیه و ترکیه همکاری‌های خود را در سوریه افزایش داده‌اند. اما یکی از سناریوهای احتمالی تاثیر عامل غرب بر این همکاری‌ها است.
- هر چند همکاری‌های اقتصادی ترکیه و روسیه به چسب نگهدارنده روابط دو کشور تبدیل شده است، کاهش وابستگی روسیه به بازار انرژی اروپا، می‌تواند بر کاهش وابستگی روسیه به خط لوله ترک استریم موثر باشد و برعکس وابستگی ترکیه به این خط لوله برای تامین نیاز خود و یا راه‌های جایگزین افزایش یابد.
- فشار غرب بر ترکیه در رابطه با تحریم‌ها علیه روسیه، می‌تواند بر تلاش آنکارا برای میانجیگری در موضوع بحران اوکراین موثر بوده و ترکیه به دنبال ابتکار جدید در این رابطه باشد.
- تلاش غرب برای کنترل روابط ترکیه و روسیه می‌تواند شرایط موجود در رابطه آنکارا-مسکو را تغییر دهد. بر این اساس درباره روابط ترکیه و روسیه در مناطق پیرامون؛ سوریه، دریای سیاه، مدیترانه، آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، حتی درباره روابط اقتصادی سناریوهای متفاوتی از روند فعلی باید در نظر داشت که شامل افزایش تعارض و رقابت نیز می‌شود.
- بر اساس یکی از سناریوهای محتمل؛ اگر غرب موفق شود در رابطه ترکیه با روسیه خلل وارد کند، بدین ترتیب بخشی از دغدغه‌های امنیتی روسیه و ایران در قبال سیاست توسعه طلبانه ترکیه در مناطق پیرامون (آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی) و حوزه نفوذ ایران در خاورمیانه (سوریه) مشترک خواهد شد. اما ایران باید نسبت به اینکه روس‌ها مسئولیت و هزینه این رقابت را به ایران تحمیل کنند، هوشیار باشد. چنانچه در موضوع تنش‌های چند سال اخیر در قفقاز جنوبی، در فضای انفعال روس‌ها هزینه مقابله با سیاست‌های توسعه طلبانه ترکیه به ایران تحمیل شد. در موضوع سوریه نیز سناریو مشابهی امکان پذیر است.
- بر اساس سناریو متفاوت دیگر؛ در صورتی که ترکیه مسیر استقلال از غرب را در پیش بگیرد و روابط خود با شرق را توسعه ببخشد، وزن آنکارا در سیاست‌گذاری روس‌ها افزایش خواهد یافت. بر اساس این سناریو همکاری

مسکو و آنکارا در موضوعات منطقه‌ای به‌ویژه سوریه و مدیترانه افزایش بیشتری یافته و احتمال آنکه انفعال روس‌ها در مناطق آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی به تعریف پروژه‌های همکاری بیشتر روسیه و ترکیه منجر شود، وجود دارد. در صورت تحقق این سناریو، تهران باید راهبردهای جدید اتخاذ کند تا مانع از حذف ایران از ابتکارهای دوجانبه و منطقه‌ای روسیه-ترکیه شود.

- تمرکز فشارهای غربی در رابطه اقتصادی ترکیه و روسیه، می‌تواند متضمن فرصت‌های برای ایران باشد. تلاش ترک‌ها برای کاهش وابستگی به انرژی روسیه، (همزمان با تمرکز روس‌ها بر بازارهای شرقی) با دیپلماسی فعال اقتصادی ایران می‌تواند به افزایش سهم ایران در انرژی ترکیه و حتی اروپا منجر شود.
- در حوزه صادرات انرژی به ترکیه و اروپا، ایران می‌تواند بخشی از ظرفیت آینده را در رویکردی متوازن به سوآپ با روسیه نیز اختصاص دهد.
- موازی همه تلاش‌های در جریان برای توسعه روابط اقتصادی ایران و روسیه، بخش گردشگری یکی از نقاط ضعفی است که ایران باید راه‌حل عملگرایانه برای برطرف نمودن موانع و توسعه روابط در این حوزه داشته باشد.
- مسلماً سیاست اعلامی و دیپلماسی عمومی ایران، کما فی سابق باید مبتنی بر رویکرد همکاری جویانه ایران با هر دو کشور روسیه و ترکیه باشد.